

A döbröközi eset

Tartalom

Gondosné Kovács Katalin:
Adalékok Döbrököz történetéhez a török hódoltság utáni időből
(1686 - 1704)
Szakdolgozat 1997.

Tartalomjegyzék
Bevezető
Döbrököz etnikai átalakulása
Döbrököz helyzete a török uralom után
a. Döbrököz helye Tolna megyében
b. Tolna megye településeinek helyzete
c. Döbrököz és lakossága
d. Adó, katonaság és egyéb terhek
A döbröközi eset
Utószó
Jegyzetek
Felhasznált irodalom, források

A döbröközi eset

Bevezető

Döbrököz Tolna megyének Baranya megye határához egészen közel eső nagyközsége. Dombóvár várostól északkeleti irányban fekszik a Kapos folyó völgyében. A falut keleti oldalról a Tolnai-hegyhát alacsony dombjai határolják, amelyeken a falusiak szőlőföldjei fekszenek. Az elődök elnevezése szerint "Öreghegynek" és "Homokhegynek" hívják. A Kapos folyó jobb partján a régi vár romjait láthatjuk. A falu közepén 1902-ben épült templom emelkedik.

A településhez tartozó földterület nagysága 4313 ha, lakóinak száma az 1996-os adatok szerint 2313 fő, ami sajnos évről évre csökkenő tendenciát mutat. (Jegyzetek 1.)

Az utóbbi 5 évben nagymértékű falufejlesztés valósult meg. A község belépett a telefonhálózatba, és jelenleg a gázvezeték építésének előkészületei folynak. A termelőszövetkezet is hozzájárult a fejlesztéshez: benzinkutat, sörfőző üzemet, pékséget, szeszőzödét építtetett az itt élők számára.

A népi hagyományok megőrzése és ápolása is jelentős szerepet kap a döbrököziek életében. Férfi, női valamint gyermek ének- és tánckarok működnek nem kis sikerekkel.

Két óvoda és egy iskola - ami 1995-től zeneiskolaként is működik - látja el a nevelési és oktatási feladatokat.

Döbröközről elmondhatjuk, hogy Tolna megye egyik jól funkcionáló nagyközsége.

Döbrököz történetében virágzó és nehéz időszakok is váltották egymást. Nehéz idők jártak Döbröközüre a török hódoltság idején, de a felszabadulás utáni évek sem hoztak sok jót számára. Olyannyira nem, hogy szinte teljes kipusztulás fenyegette a falut, aminek az okrendszere a török hódoltság idejére vezethető vissza.

Témámként ezt a korszakot választottam, mert érdekelt a falu különleges múltja, valamint az az esemény, amit "döbröközi eset"-nek neveznek. Szerettem volna megismerkedni azzal a nappal, ami Döbrököz számára a kipusztulást jelentette. Választ szerettem volna kapni arra a kérdésre, hogy milyen okok idézték elő ezt az eseményt. Valamint milyen körülmények között éltek az akkor itt élő őseink, és hogyan vészelték át ezt az időszakot.

A téma feldolgozásához kevés anyag állt rendelkezésemre. Konkrét forrás erről a korról csekély számban maradt fenn. Utalásokat találtam, különböző irodalmakban, levéltári anyagokban, tanulmányokban, jegyzetekben valamint kéziratokban, amelyek segítségül szolgáltak ennek az időszaknak a feldolgozásában.

A döbröközi eset

Döbrököz etnikai átalakulása

Már a török uralom kezdetén megkezdődött a balkáni szláv népek, elsősorban a görög-keleti vallású szerbek, muzulmán és katolikus bosnyákok beáramlása a Dunántúlra. Az egyetemlegesen rácoknak nevezett népcsoport, bár egyazon nyelvet beszélt, de gazdasági-társadalmi tekintetben igen sokrétű volt. Közülük az előkelőbb réteget a török végvárakban és palánkokban elszállásolt katonaság képviselte, valamint az őket kiszolgáló hivatalnok-, kereskedő-, és iparos elem. Akadtak közöttük még törökök is, de a többség délszláv nemzetiségű volt.

A XVII. Században a Dunántúlon bekövetkezett nagymértékű rác betelepülés annak köszönhető, hogy a hadi utánpótlás miatt a nagy fontosságú Duna-jobbpartot a török katonailag megerősítette. Ez újabb kis erődök, palánkok építésével járt - a mezővárosok tövében - amelyeket rác katonákkal töltöttek fel. Esztergom, Visegrád, Szigetvár, Kanizsa, Székesfehérvár mellett rác városok települtek. Érd, Ercsi, Adony, Pentele palánkjaihoz magyar települések, de Dunaföldvár, Paks, Siklós, Simontornya, Törökkoppány, Szekszárd, Ozora, Dombóvár, Döbrököz, Kaposvár, Sásd, Szentlőrinc, Mecseknádasd várainak illetve palánkjainak külvárosaiban már magyarok és görög-keleti vagy katolikus vallású szerbek éltek vegyesen. (Jegyzet 2.)

Az együttélés következtében egymás nyelvét megtanulták, még a magyar lakosság nélküli helyeken is jól beszélték a magyar nyelvet. Evlia Cselebi XVII. Századi útleírása szerint ez azonban nem a békés egymás mellett élést jelentette. Állítása szerint a Pécsi muzulmán bosnyák katonák a magyar nyelvtudásukat arra használták, hogy magyarnak öltözve belopózzanak a királyi területekre rabolni. (Jegyzet 3.)

A törökök és a rácok kegyetlenkedései és az ellenük folyó harc következtében a magyar őslakosság létszáma erősen lecsökkent. Közülük sokan elpusztultak, egy részük pedig elmenekült. De ebben nem csak a katonaságnak volt szerepe, hanem a civil rác lakosságnak is. Ugyanis már önmagában ellenségnek számítottak az őslakosság szemében, mivel a hódítók hozták magukkal őket, valamint a magyarok rovására jutottak földhöz, kiváltságokhoz. Ezen kívül a rácok pásztor életmódja is ellenségeskedést szült, mivel ha az ármentes mezőkön és az irtott dombvidékeken magyarokat találtak, elszorították őket, vagy a visszatérésüket tették lehetetlenné.

A törökök 1560-70 táján Tolna megye területére is délszláv származású - együttes néven rác - személyeket telepítettek. Jelentős számú rác, vagy délszláv volt Koppányban és környékén, Tamásiban és környékén, Dombóváron és környékén, Döbröközön, Pincehelyen stb

□ (Jegyzet 4.)

Az idetelepült délszláv férfiak egy része a törökök részére teljesített katonai szolgálatot: árkászok, hidászok, sátorverők stb

állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozott. Nekik is sok kellemetlenségben volt részük.

Nemcsak a sorozatos végvári támadásokat és a többes adóztatás terhét kellett elviselniük, hanem az összeütközéseket is a magyar őslakossággal. Ennek oka - mint már a korábbiakban említettem - a környékbeli rablócsapatok garázdálkodásán kívül a számukra szokatlan feudális rendbetörtető beilleszkedés nehézsége. Csak a saját zabolátlan erkölcsi normáik szerint tudtak élni és így a vad, szilaj magatartásukkal ellenszenvet ébresztettek a környék magyar őslakosságában.

A menekülő törökökkel együtt 1686-ban sokan elsodródtak vidékünkéről a déli irányba. Döbröközön azonban viszonylag sok délszláv származású személy maradt, köztük 100 férfi, akik katonai szolgálatot teljesítettek. Ők álltak I. Lipót császár oldalára, aki zsoldot és különféle kiváltságokat biztosított számukra. (Jegyzet 5.)

1690-ben megtörtént a rácok egyesülése, amelyben megyénket Simontornya, Ozora, Dombóvár és Döbrököz küldöttei és papjai képviselték. (Jegyzet 6.)

1696. évi országos összeírás szerint körülbelül egyenlő arányban laktak megyénkben magyarok és rácok. 459 rác családot, valamint 488 magyar családot írtak össze. 28 faluból csak 17-ban laktak

magyarok, 11-nek a lakói rácok voltak. A népesebb rác helyek a következők: Tolna 29, Újpalánka 58, Grábóc 34, Döbrököz 15, Paks 28, Ozora 25 rác család a magyarok mellett. (Jegyzet 7.)

A döbröközi rácokra mindenfelől panasz érkezett a felsőbb helyekre. Hagl János elmondása szerint: "Soha Döbröközön vagy vidéken biztos út vagy közlekedés nem volt - a rablások, gyilkosságok miatt. Döbröközön a házaknál német birodalmi katonák öltözete, fegyverei találhatóak, bizonyosságul annak, hogy még a császári katonák kifosztásától sem riadnak vissza. Samicz báró, a kaposvári őrség kapitánya beszélte, hogy nem is képzelte a döbröközieket oly gonosznak és műveletlennek, mint közöttük járva a náluk látott rablott fegyverekből, ruhákból, egyéb zsákmányokból észrevehette." (Jegyzet 8.)

A megyének nagyon sok gondja volt a rácok miatt, de nemcsak zabolátlanságukért, hanem, mert nem akarták az adóterheket vállalni. Mindig azt hangoztatták, hogy ők katonák és nem engedelmességek másnak, csak a császárnak. Ha másként nem tudtak kibújni az adózás alól, akkor otthagyták lakóhelyüket, és más vidékre költöztek. Az összeírás szerint Döbröközről azt jelentették, hogy minden évben táborba szállnak, és nem lehet az adót beszédni tőlük. A nádor azzal fordult a megyéhez, hogy kényszerítse a rácokat adójuk megfizetésére. De semmilyen módon nem tudták őket adózásra kötelezni. Míg végül 1696 végén a király megadta a felmentést az adózás alól azoknak a rácoknak, akik katonai szolgálatot teljesítettek.

Kessler János főhadbiztos 1697. január 1-én kiadott listájában a következőket sorolja fel. (Jegyzet 9.)

Újpalánkáról	7 lovas	41 gyalogos	
Belaczról	2 lovas	5 gyalogos	
Döbröközről	17 lovas	83 gyalogos	1 kapitány
Grábócról	17 lovas	42 gyalogos	1 kapitány
Tamásiból	11 lovas	23 gyalogos	1 kapitány
Janyáról		10 gyalogos	

A többi rác lakosra az adómentesség nem vonatkozott, de mindezek ellenére ők nem teljesítették ezen kötelességüket. Végül a megye arra kérte a hadi tanácsot, hogy szigorúan lépjen fel a döbröközi, grábóczi, tamási, belaci, paksi és újpalánki rácok ellen. A döbrököziek ellen még külön panaszt is emelt a megye, hogy azok azzal az ürüggyel, hogy katonai szolgálatot teljesítenek, mentességet követelnek maguknak.

1700 áprilisában olyan határozatot hozott a közgyűlés, hogy katonai kényszerítéssel hajtsák be a rácok egész adóját, ezenkívül ingóságait foglalták le, állataikat hajtsák el. (jegyzet 10.) Minden ráhatás ellenére sem tudták az adót a rácokon behajtani, mert azok újra, meg újra elköltöztek. A rácok ténykedései megint csak a magyar lakosságszámára jelentettek terheket, mert az adófizetés terhei rájuk neheztedek.

Döbröközön még a későbbiekben is még napjainkban is több délszláv eredetű családnévvel találkozhatunk, úgymint: Horváth, Gelencsér, Markovics, Maronics, Jabsa, Velics, Riba, Ricsovics, Jankovics stb □ (Jegyzet 11.)

A döbröközi eset

Döbrököz helyzete Tolna megyében

A török uralom végét követő első évtizedben a megyei határok kérdése szóba sem került. Azonban amikor a viszonyok egyre jobban rendeződtek, ezen a téren való bizonytalanság mind több téren éreztette hatását: főleg a hadi adó és a katonaság elszállásolása szempontjából volt fontos a megyére nézve régi határainak pontos megállapítása.

Megyénk Baranya, Somogy, Veszprém és Fejér megyével volt határos. Tolna megye a török idők előtt jóval terjedelmesebb volt és a felszabadulás utáni időszakban természetesen igényt tartott mindazokra a helységekre, melyekről úgy tudta valaha hozzá tartoztak. Viszont Baranya megye sem akart engedni jogosnak vélt igényeiből, így a két megye közt éles harc indult.

A felszabadulás után mindössze 51 helységet írtak össze, amely épségben volt a megye területén.

Ezek: Arxdombó, Beáta, Berekallya, Bölcске, Császtá, Czikó, Döbrököz, Decs, Demerkapu, Dombóvár, Egregy, Eöcsény, Dunaföldvár, Gerjen, Grábócz, Györe, Hidas, Janya, Kárász, Kis-Székely, Köblény, Madocsa, Mágocs, Máza, Mekényes, Mucsi, Nagymányok, Nagyszékely, Nyámád, Felső-Nyék, Nyék (Sárköz-alsó), Nyilas, Ozora, Paks, Sárpilis, Pincehely, Pusztá-Pél, Rác-Hajmás, Simontornya, Szász, Szekszárd, Dunaszentgyörgy, Tengőd, Tolna, Tamási, Várallya, Vékény, Újpalánka, Ireg, Zárd.

Ezek közül 10 községre Baranya megye is igényt tartott: Császtára, Demerkapura, Egregyre, Hidasra, Kárászra, Köblényre, Mágocsra, Rác-Hajmásra, Szászra és Vékényre. (Jegyzék 12.)

A határpercek megyénkre nézve hátrányosan végződtek, ugyanis a régi középkori területének közel egyharmadát veszítette el.

A felszabadulás utáni évtizedekben Tolna megyét három járásra osztották: a megye keleti területét a földvári járás foglalta magába, a nyugati részén a dombóvári járás terült el, a két járás között helyezkedett el a simontornyai járás. Ehhez tartozott: Döbrököz, Grábócz, Györköny, Ireg, Jovánca (Gyulaj), Kisszékely, Majsza, Mekényes, Mucsi, Nagyszékely, Felső-Nyék, Ozora, Pincehely, Pusztá-Pél, Rác-Hajmás, Regöly, Simontornya, Szarvas, Tamási, Tengőd, Zárd. (Jegyzet 13.)

A XV. Században létezett 21 mezőváros közül 11 őrizte meg mezőváros jellegét: Bába, Bábászék, Dombóvár, Döbrököz, Dunaföldvár, Ozora, Paks, Simontornya, Tamási, Tolna. (Jegyzet 14.)

A török kiűzése után Döbrököz Tolna megyének simontornyai járáshoz tartozó mezővárosa volt.

A döbröközi eset

Tolna megye településeinek helyzete a felszabadulás után

A török uralmának beköszöntésével a hódoltsági területek romlása megindult, ami a XVII. Században gyorsabb ütemű lett, a felszabadító háborúk és velejárai teljessé tették ezeknek a területeknek elnéptelenedését, elpusztulását.

1686. szeptember 10-én Buda visszafoglalás után Lotharingiai Károly fővezér 3 tiszttel vezetett lovascsapatot küldött ki a Dunántúl felszabadítandó területeinek felderítésére. A jelentésben az áll Döbröközről:

"Döbröközön csinálni kell egy fahidat a Kaposon át." (Jegyzet 15.)

1686. szeptember 23-án a Bádeni Lajos által vezetett drávai hadtest Újpalánkáról kiindulva felszabadította Tolnát, majd szeptember 26-án Simontornyát, Ozorát, Pincehelyt, Tamásit, Döbröközt és Dombóvárt. (Jegyzet 16.)

A drávai hadtest Döbrököz visszafoglalásakor 6 lovas, 6 gyalogezredből, valamint magyar huszárcsapatokból tevődött össze. Az említett helyeket a Battyány-ezred magyar huszárai foglalták el. (Jegyzet 17) Valószínűleg a Döbröközi vár átvételkor heves csatára nem került sor, ugyanis a várban török zsoldban álló rácok voltak, akik időközben átálltak I. Lipót császár oldalára.

Megyénk területe pár hét alatt felszabadult, de közben a lakosság száma jelentősen lecsökkent. Tolna megye gazdasági helyzetét jól tükrözte az a tény, hogy 1687-ben az egész környék adóját eltörölték. Elöl járt ebben a kérdésben Eszterházy nádor, aki a települések elszegényedése és elpusztulása miatt hozott ilyen döntést, felismerve, hogy a lakosság úgyszemint tudná fizetni. Ez 599 forint, 13 pár karmazsin papucs elengedését jelentette. (Jegyzet 18.)

A települések kipusztulását bizonyítja az 1687. évi Urbárium és Conscriptio, melyben a következő helységnevek szerepelnek: Kis Tara, Kis Majsza, Martincza, Hidegkút, Nagy Majsza, Szent Márton, Nyilas, Hékút, Eőssy, Pincehely, Regete, Somogy, Domosi (Tamási) ezek közül 5 lakatlan volt. Bár az összeírás nem volt teljes, de ez is mutatja a helységek elpusztulását.

Az 1688. évi Urbárium és Conscriptio lakott településként a következő néhány települést tartja nyilván: Simontornya, Pélfa, Szent Lőrinc, Kis Székely, Pél, Ozora, amelyeknél már feltüntették a lakosok számát és vagyoni helyzetüket. Ugyanitt elhagyott falvakként említik: Keszit, Szokolty, Szent Mártont, Henyét, Doroghot, Adorjánt, Kis Majsát, Nagy Majsát, Martinczát, Gyánt, Tótit, Döbröntét. Az összeírás szerint a 18 feltüntetett település közül csak 6 volt lakott.

Az 1689. évi Urbárium és Conscriptio szerint Simontornya, Döbrököz, Pincehely, Ozora, Nyék, Mucsi, Nagy Székely, Pálfa voltak lakottak. (Jegyzet 19.)

Döbröközről a következőket írja:

"Döbrögez. Azelőtt török erősség, lakosai nagy számban rácok. Keresztény úrnak birtoka itt nem volt. Zsoldos hajdúsága, mely 100 főből áll, a szigetvári parancsnokság alá tartozik. A helységnek szántóföldje, szőlője s a Kapos mentén rétje van."

Elhagyott falvakként szerepelnek: Tóti, Gyánt, Szent Márton, Keszi, Ürög, Értény, Martincza, Nagy Majsza, Ottorián, Meggyes Ürög, Nyilas, Henye, Nána, Kis Tormás, Kölesd, Varsád, Kis Szabadi, Kalaznó, Cseffő, Rekettye, Berény, Szakadát, Udvari, Pél, Bán, Csetény, Egres, Horhi, Szenez, Nagy Szabadi, Gyenek, Bikád, Miszla, Uzd, Hidegkút, Görbe. (Jegyzet 20.)

Ezek az összeírások bizonyítják, hogy Tolna vármegye települései a törökök kiűzése után milyen kismértékben maradtak fenn. + évvel a felszabadulás után 46 településből még mindig csak 8 volt lakott. Ehhez még hozzá kell tenni azt, hogy valószínűleg sokan elbujdostak az összeírás elől, ezért az adatok nem teljes értékűek.

A döbröközi eset

Döbrököz és lakossága

Nagy Vincze kincstári tisztviselő 1689-ben írja Döbröközről: "Előbb török vár volt, most pedig császári erősség. Lakosai rácok, akik urukul egyedül őkfelségét ismerik el, mert zsoldos katonák és szabad hajdúk. A szigetvári generális alatt állnak és századmagúkkal tesznek fegyveres szolgálatot." (Jegyzék 21.)

A törökök kiűzése után Döbrököz 1686-tól 1702-ig úgynevezett hadiszerezeményű osztrák kincstári tulajdonban volt. Eszterházy herceg 1693-ban érdeklődni kezdett iránta és megkérte Wratiszláv Györgyöt, hogy készítsen jelentést Döbröközről. A jelentésben az állt:

A vár Dombóvártól egy mérföldnyire egy szigeten fekszik, a Kapos folyó ágai között. Minden oldalról mocsarak övezik. Az igen lepusztult várkastély egy kis dombon áll. Falai téglából építettek, 10 öl magasak és még három oldalról állnak. Egy tornya van, amely cseréppel fedett, van benne egy szoba, egy konyha, alatta egy pince, , amelyben a törökök a keresztény foglyokat őrizték. A kastély körül ezen a szigeten kb. 50 rosszul épített ház található, itt élnek a rácok gyerekeikkel és barmaikkal együtt. A vízen túl északra egy domboldalon fekszik a város, melyet mocsártól mocsárig régi nagy árkok kerítenek. Ezek között az árkok között mintegy 150 rossz állapotban lévő ház van. A városban három rác pap él. A vár és a város között hidat nem építettek, a közlekedésre egy rossz bürüt használnak. A barmok átjutása még nehezebb, sokszor csak úszással lehetséges. Pécs irányába 150 öl, Koppány felé 250 öl hosszúságú fahíd építésére volna szükség. A lakosság fegyvert visel, kapitányuk és előljáró tisztjeik vannak. Az 1692. Évi háborúban 100 lovas vonult ki Döbröközről a török ellen Nagyváradra és Péterváradra. A határban 150 hold szántó föld, 200 hold legelő és 900 hold rét található, a többi mocsaras vidék. A vizekben, nagy mennyiségben hal és rák található. Valamikor 4 malom működött a városban. Kettőnek a fa részei épek, és kis költséggel meg lehet javítani. Pécsi oldalon szőlők és erdők fekszenek, de az öregek szerint ezek nem tartoznak a döbröközi határhoz. Azt mondják, hogy még a török uralom előtt a döbröközi határhoz tartozott Csurgó, Czebrak (Csibrák), Mekényes, Sversigátja, Vicz és Nak. De ezek a helyek ma már lakatlanok, csak Nakon található egy templom romjai. (Jegyzet 22.)

Az 1696. Évi összeírás szerint Döbröközön csak 15 rác családfőt regisztráltak, ami nyilvánvalóan nem a valóságos helyzetet tükrözte. Valószínűleg a többiek az adózástól való félelmükben elmenekültek az összeírás elől. Az összeírt családfők nevei a következők: Stoice Gyuriko, Száva Wuina, Száva Kovács, Dalmanta Vukijo, Kaposi Marko, Galos Thodor, Szabó Novák, Bissay Marko, Bácskay Vida, Bácskay Knesko, Radovicza Gondaj, Wujmio, Szarvas Demeter, Bácskay Vuicza és Hori Dio. (Jegyzet 23.) A 16 éven felüli fiúgyermek száma 8 fő volt. Ez alkalommal összeírtak: 3 lovat, 23 ökröt, 16 tehenet, 11 borjút, 17 sertést, 10 méhkast, 38 köből vetést és 3 köbök szőlőt. Az adó összesen 139, 30 forint volt. (Jegyzet 24.)

Döbröközön egy év múlva 31 rác katonát tüntettek fel, tehát többen voltak, mint amennyit az összeírásban felsoroltak.

A döbröközi eset

Adó, katonaság és egyéb terhek

1692-ben hazánkra 2 millió készpénzt és 43160 katonai porciót vetettek ki hadi adóként. (Jegyzet 25.)
1696-ban Kolonich és Brenner vezérhadbiztos úgy gondolták, hogy a 2 millió hadiadót csak a katonaság segítségével lehet behajtani, így erre a munkára 29 ezred kapott parancsot.

Tolna megyét 400 porció megfizetésére kötelezték, ami 2300 forintot jelentett pénzüsszegben. Tolna megye következő települései között osztották fel: Földvár, Bölcске, Madocsa, Paks, Szentgyörgy, Gerjen, Janya, Döbrököz, Ujpalának, Szekszárd, Nyámád, Ócsény, Belac, Cikó, Ozora, Závod, Mucsi, Mekényes, Kisszékely, Nagyszékely, Pincehely, Nyék, Nyilas, Ireg, Tamási, Pusztapél, dombóvári uradalom, Tengőd, Simontornya, Grábóc, Tolna, Decs, Pilis, Bátaszék, Báta, Dombóvár, Mányok, Váralja, Szász, Császa, Máza, Vékény, Kárász, Egregy, Györe, Köblény, Ráchajmás, Mágocs, Hidas, Berekalja, Dömörkapu. (Jegyzet 26.)

Tolna megye nyugati felére kivetett adó

Helység	Porció	Forint
Döbrököz	60	3960
Ozora	15	990
Mucsi	2	132
Kisszékely	2	132
Nagyszékely	2	132
Pincehely	10	660
Nyék	3	198
Nyilas	0,5	33
Ürög	2	132
Tamási	15	99
Pusztapél	0,5	33
Dombóvári uradalom	25	1650
Tengőd	2	132
Simontornya	20	1320
Dombóvár	5	330

Ebben az évben Döbrököze vetették ki a legtöbb adót Tolna megyében. A hadiadó súlyos teherként nehezedett a lakosság vállára, de súlyosabb volt azért is, mert részben természetben, azaz a katonaság elszállásolásával és eltartásával kellett megfizetniük.

Ilyen nagyobb mértékű elszállásolás történt 1696. október 4-től november 12-ig, mikor a Salm-ezred törzsét, stábját és 4 századát kellett Tolna vármegyének beszállásolni és eltartani. Pincehelyen 20, Ozorán 20, Grábócon 41, Závodon 5, Mucsin 5, Tamásiban 50, Tökésben 5, Váralján 11, Cikón 3, Györén 4, Dömörkapun 8, Kárászon 3, Berekalján 3, Ennungangon (?) 6, Nagyszékelyben 20, Bátán 10, Vaszáron 8, Nagyágon 3, Vásárosdombón 15 személyt helyeztek el. Hat századból 173 beteget pedig Döbröközön. Összesen 49 településen helyezték el a katonákat. (Jegyzet 28.)

A beszállásolt katonák a gazdával együtt laktak, tőle kapták a fekvőhelyet, a takarót, a fűtést, ő főzte meg a napi adagjukat is. Ezért a gazda egy-két krajcárt kapott fizetségül.

Egy érdekes adat a Salm-ezred hús fogyasztásáról készített elszámolásból. Készült Kisszékelyen 1696. november 12-én. Öt hét alatt ez a négy század és a Döbröközön elhelyezett betegek együttesen 13467 font húst kaptak, azaz 67 q és 33,5 kg-ot. (Jegyzet 29.)

Az adón és a katonai elszállásoláson kívül még más terheket is róttak a népre. Amikor 1699-ben megkötötték a karlovi békét, az új határokat rendezni kellett. Megyénkből 2000 ember kellett volna küldeni erre a munkára, de a megye kijelentette, hogy képtelen erre, ugyanis a legutóbbi összeírás szerint a lakosság mindössze 1396 jobbágy és 131 nyomorult zsellér. A király még 1698-ban

elrendelte az utak megjavítását, valamint 1699-ben pedig munkásokat kért a megyétől az eszéki híd helyreállításához, de a megye ezt sem tudta teljesíteni. (Jegyzet 30.)

Az adatok alapján arra következtethetünk, hogy a törökök kiűzése után sem lett jobb a környékbeli lakosság helyzete. Varga János ezzel kapcsolatban a következőket írja: "Bármilyen hön óhajtotta is a magyarság a török uralomtól való megszabadulást, az olyan borzasztó körülmények között ment végbe, hogy a maradék lakosság a múltat a jelennél kedvezőbb állapotnak tekintette, s az országból lassan kiszoruló törökök iránt éppoly érzéketlenséget tanúsított, mint amilyent a diadalmasan előrenyomuló császáriakkal szemben érzett, mindkettőjüktől csak rosszat várhatott." (Jegyzet 31.)

Ugyanígy lesújtó véleménye van Hadnagy Albertnak is, aki így ír erről az időszakról: " A török uralmat felváltó Habsburg uralom első negyedszázada alatt a megyének a megmaradt 75 falujából 39 pusztult el és az idegen zsoldos hadsereg olyan rettenetes nyomással nehezedett a jobbágyság vállára, hogy sokan kénytelenek közülük idegen tájakra menekülni, mert hiszen puszták létükben is fenyegetve voltak. 1699 évben Lipót császár már arra kényszerült utasítani Tolna megye urait, hogy akadályozzák meg a magyar lakosságnak a török uralom alá való visszaszökését. Tolna megye alázatos hódolattal veszi tudomásul a császárnak eme parancsát, de kénytelen kijelenteni, hogy a szökéseket a lakosság gyér volta miatt a legjobb akarat mellett sem tudja meggátolni." (Jegyzet 32.)

A döbröközi eset

A döbröközi eset

A döbröközi eset okrendszere visszanyúlik a török hódoltság idejére. Mint már előzetesen említettem, hogy a magyar lakosság kipusztult vagy elmenekült, helyükre a török rác katonaságot telepített. Akik a török kiűzése után átálltak I. Lipót császár oldalára. A császárnak szüksége volt olyan segédcsapatokra, akik a törökök szokásait és a környék természeti viszonyait jól ismerték.

Szolgálatukért jelentős előnyöket, kiváltságokat kaptak. A megváltozott hatalmi viszonyok közepette régi életformájukat fenntarthaták, és ez számukra nagyon kedvező volt. A visszafoglalt területeken eleinte - mint a császár katonái - szabadon pásztorkodhattak, halászhattak, vadászhattak. Mindezek mellett fegyveres kalandozásokra is módjuk nyílt, ami tovább mérgesítette a helyzetet a környező lakossággal. De időközben jelentkeztek a régi birtokosok jogutódai és mind több birtok ment át magánkézbe, így fokozatosan megszűnt a szabad használat lehetősége.

A Viczay család Héderváry-jogon igényt tartott Döbröközre, valamint Tamásira, ugyanis az 1658-ban fiúsított Héderváry Katalin férje Lósi Viczai János volt. Fiuk, Ádám 1698-ban Eszterházy Pálnak eladta Ozora és Tamási birtokait, de a döbröközi uradalmat megtartotta. Majd 1702-ben Eszterházy Pál megszerezte Döbrököz várát és városát. (Jegyzet 33.)

Tehát Döbrököz is magánkézbe került, ezzel a döbröközi rácok lehetőségei korlátok közé szorultak, de mivel ebbe nem akartak belenyugodni, egyre nagyobb lett körükben az elégedetlenség, és többször fegyveres konfliktust kezdeményeztek.

Ezek hosszú távú előzményei voltak a döbröközi esetnek, de a források szerint - konkrét előzmények is történtek.

1694. február 4-én a simontornyai fővajda, Rácz Miklós értesítette báró Amade Ádámot a döbröközi rácok tevékenkedéseiről: "Sótfélen Szverszigátján használtak, én tiltottam őket, de a döbrökézi kapitány uram azt adta válaszul, hogy őfelsége tisztartói szabadíták reá, hogy csak szabadon éljék, mert a császáré a föld." (Jegyzet 34.)

1697 őszén Jeszenszky István - Eszterházy Pál titkára - megtiltotta Döbrököz városának, hogy Dombóvár, Tamási és Ozora földjeit használják, de eredménytelenül.

1698-ban egy kincstári összeírás megállapítja, hogy Döbrököznek nincs elegendő szántóföldje, rétje, legelője, hanem rendszeresen Eszterházy Pál környékbeli birtokait használják. Ezek a következők: Vicz, Sittő, Kölesd, Sverdigátja, Göröcsmén, Leperd, Konda, Csábli, Biród, Csurgó, Kurd.

1699. április 14-én Ernest András dombóvári tisztartó ötödmagával, Herke János ispánnal, Kurucz Mihály, Szili János és Fejér Márton dombóvári szabadosokkal kiszálltak a dalmandi mezőre, hogy megvizsgálják és rendezzék a puszták határait. Ahol szabadon legelve nagy számú csordát találtak. Ebből 12 darabot kiszakítottak és zálogul Dombóvár felé hajtottak. Ennek híre hamar eljutott a döbröközi rácok fülébe, és Keszi Péter döbröközi kapitány, Pék Tamás jegyző, valamint Simon hadnagy vezetése alatt Jovicza János, Szálási Dömötör, Sinko, Misko, Radován, Tódor, Vaklukacz, Gyerman, Kis Mikula, Simon Eöcze, Glavaj, Radvicza, Milosan, Föbeni Janló Ignác és még sokan mások - körülbelül negyven fegyveres lovas - Ughánál útját állta Ernestéknek. Lovaiokról lerángatták, megkötözve ütlegelték, bántalmazták, majd Döbröközre hurcolták őket. A foglyokat megbilincseltek, éjjel - nappal kínozták, majd 3 - 4 nap múlva szabadon engedték. Mikor Ernest András kiszabadult, panaszra ment Simontornyára, Tolna megye bírái elé, és kérte, hogy Perkátai Farkas döbröközi főkapitányt, Koppányi Sana döbröközi bírót és mintegy 240 fegyvert viselő döbröközi rácot kártérítésre ítéljék. A kérésnek eleget téve a gyanúsítottak Simontornyára lettek idézve, de Radonai Mátyás főispán írása szerint: "

□a rakoncátlan garáz

makacssággal kijelentette, hogy kisebb gondja is nagyobb, mint ezen kereset. Azon közben a nyilvános gyűlésen fölcsapták fővegüket, és illetlenül össze-vissza kiabálva, a gyűlés helyét nagy hetykén elhagyták." (Jegyzet 35.)

Ezután a megye a döbröközieket több mint 2000 forint megfizetésében marasztalta el. De mivel az ítéletre rá sem hederítettek, ezért Jeszenszky István Eszterházy nevében végrehajtást kért ellenük a vármegyei hatóságok részéről. A végrehajtást a megye elrendelte. De okulva az előző esetekből a vármegye hatósága a katonaságot hívta segítségül, nehogy a döbröközi nép a megye tekintélyének csúfjára a végrehajtó bírák ellen fegyvert fogjon. Az érintettek nagy örömmel készültek rá, mert végre hivatalos jogcím állt rendelkezésre a döbrököziek megleckéztetésére. A végrehajtást alaposan előkészítették, amelyben mintegy 500 harcos vett részt. A környék összes érdekeltje összefogott a döbrököziek ellen, így sorsuk megpecsételődött.

A végrehajtásban részt vettek:

-Jeszenszky István, Eszterházy titkára

? a simontornyai őrségből: Drevoderics-Horváth Ferenc kapitány, Furdics Gergely fővajda, Szili György, Lakatjártó György, Dabrab János, Kis Mihály, Latos János, Cseh János, Székely Miklós és még hajdúk, katonák,

? az igali őrség részéről: Igal István kapitány, Lapai György vajda, Nagy Miklós hadnagy,

? a kaposvári magyar őrségtől: Csányi Bernát kapitány, Okbas Tamás alkapitány,

? a kaposvári német őrség, báró Samicz kapitány vezetésével,

? Pincehelyről: Forintos Péter, Kovács Mihály, Vajda István, Varga Márton, Nagy István, Cseh Tamás, Kovács Gergely, Bacsi Gergely, Balassa Pál, Szabó Gergely, Szabó István, Garóczai Mihály, Varga István és mások,

? A magyar-tamásiak közül Töttösi János és mások,

? Dombóvárról Ernest András és emberei,

? Valamint a vármegye részéről Rebenyi Márton szolgabíró és Baksai Péter alszolgabíró. (Jegyzet 36.)

A végrehajtás napja 1699. május 31-én, vasárnap volt.

A döbröközi nép elmondása szerint a következőképpen:

Vasárnap lévén a nép a templomban volt, mikor megindult a támadás. A templomból kijövő embereket fegyveresek fogták közre, megverték őket, megfosztották ékszereiktől, értékeiktől, még ruháiktól is. A templomba behatolva a kegytárgyakat bemocskolták és összetörték, a templom pénzét elrabolták, a szent könyveket összetépték. Nem kíméltek senkit, még a nőket sem, és bántalmazták a rác szerzetest is. Sokakat megöltek, megsebesítettek. Házaikat fölverték, kirabolták. Állataikat elhajtották. A döbrököziek pedig a támadás után a legnagyobb pusztulásban és nyomorban maradtak. (Jegyzet 37.)

A rácok panaszára vizsgálat indult az ügyben, melynek során többen vallomást tettek. Így Rebenyi Márton, Pincehelyi Forintos Péter, Kovács Mihály, Vajda István, Cseh Tamás, Baksai Péter, Szili György, Cseh János, akik igyekeztek az okozott károkat kisebbiteni. De a panaszok jogosultságát sokban elismerő vallomásokból bizonyosra vehető, hogy a nem régen elmúló török világnak egyik korábban nem ritka eseménye ismétlődött meg. Olyankor az ölés, rablás, zsákmányolás, gyújtogatás megengedett, szinte elmaradhatatlan volt. Az igali és a kaposvári kapitányok hiába állították, hogy a rácokban és a javaikban nem esett nagyobb kár, azonban a dúlás következtében Döbrököz csakugyan elpusztult. Ezt bizonyítja az a tény, hogy 1700. július 20-án Ketl János Frigyes Döbröközön csak 34 házat és 9 családot talált Perkátai Farkas kapitány vezetése alatt, pedig azelőtt 200 ház volt ott és az ehhez tartozó népesség és állatállomány. Ezzel szemben mindössze 5 lovat, 4 tehenet, 5 borjút és 6 disznót találtak. (Jegyzet 38.) Az életben maradt rácok név szerint a következők: Tentsits Farkas, Radovics, Varga Marko, Urffi Thodor, Keszi Juricsa, varga Juka, Kozma, Szávo és Pavle. (Jegyzet 39.)

A település elpusztításába a döbrököziek nem nyugodtak bele, hanem igyekeztek jogorvoslatot keresni sérelmeikre. Ebben segítségükre volt Viczai Ádám, aki korábban már maga is igényt tartott Döbröközre. 1699. június 25-én a paksi megyegyűlésen panaszt emelt amiatt, hogy jobbjáaira törtek. Ennek következtében Tolna vármegye illetékesei Gyurekovics Pétert bízták meg a szükséges intézkedések megtételével.

1699. augusztus 13-án felsőbb utasításra a megye közzétette, hogy "a döbrököziek holmijából senki ne merészeljen eladni vagy elkótyavetyélni egy obulus értékét sem." (Jegyzet 40.)

1699. szeptember 5-én Eszterházy nádor és Viczay báró egyezsége léptek. A nádor kötelezte magát, hogy a döbröközieknek visszaadja elhajtott marháját, és lemond a kártérítésről. Ugyanakkor Viczay báró is eljött minden vádat, amit Eszterházy ellen a döbröközi esettel kapcsolatban indított. (Jegyzet 41.) De ezt egymás között mégsem tudták elintézni.

1699. október 5-én Simontornyán a megye elrendeli a vizsgálat lefolytatását, melynek végrehajtásával Mikházi András pécsi kanonokot, Gyurekovics Péter jegyzőt, Benczeledis Miklós főbíró és Turóczi János szolgabíró bízta meg. (Jegyzet 42.) Érdemi jogorvoslat azonban így sem következett be.

A rácok panasza eljutott a legfelsőbb helyekre is. 1700. január 12-én a Pakson tartott megyegyűlésen szigorú hangú királyi parancsot ismertettek, amely elmarasztalta az illetékeseket, hogy a döbrököziek ügyében nem történt érdemi intézkedés. Ugyanakkor elmarasztalta a vármegyét, hogy a vizsgálat eredményét "sem a királynak, sem Viczai bárónak nem adta át." (Jegyzet 43.)

A döbröközi rácok ügyük érdekében a dunaszekcsői patriarchához, katonai parancsnokukhoz, Monasterly Jánoshoz fordultak. Majd 1701 nyarán a döbröközi jegyző Pék Tamás, Jovicza János és Popovics Kusman Bécsben járt, de eredménytelenül. Monasterly János mellett Döry Lászlót és Jeszenszky Istvánt is igyekeztek a döbrököziek megnyerni maguknak, akik közbenjárásukkal segíthettek volna nekik. (Jegyzet 44.)

1701. szeptember 20-án a simontornyai megyegyűlésen közzétették a király levelét, amelyben megparancsolja a vármegyének, hogy elégtételt adjon a megkárosított döbröközi rácoknak. (Jegyzet 45.)

1702. július 20-án

Eszterházy herceg I. Leopoldtól adománylevelet szerzett Döbröközre és tartozékaira. A döbröközi vár, a város, Vics, Sittfő, Kölesd, Berdigátja, Korcsmill, Lepert, Konda, Csabli, Biród, Csurgó, Kurd, Mindszentfalva, Kozmád, Takta, Ujfalu, Zák, Banabalyája, Várad nevű puszták tartoztak az uradalomhoz. (Jegyzet 46.) De hiába lett földesuruk Eszterházy a döbröközi rácoknak, mégsem lett békeesség. A döbrököziek pedig sohasem kapták meg azt amit követeltek.

1703. augusztus 24-én előadták azok, akik még Döbröközön laktak, hogy a kártérítéstől nem állnak el,

"
fogják

Duna jegén, így a kuruc mozgalom áttért a Dunántúl alsó vármegyéire is. Ez a mozgalom alkalmat adott a rácságnak arra, hogy bosszúvágát kielégítse és magának kárpótlást és elégtételt vegyen.

A döbröközi eset

Utószó

Döbrököz első elpusztítása a török hódoltság idejére tehető. A döbröközi eset a város másodszori kipusztulását jelentette. Döbrököz többé már nem volt biztonságos település a rácok számára.

1703. évi megyei összeírásnál 13 rác családot regisztráltak. Név szerint a családfejek: Stoizics, Bokics Radovicza, Liater Vuismia, Dobrakeszi Muier, Keszzi Gyurka, Csonka, Vukole, Varga Mártony, Dombai Farkas, Zarka Gyurka, Szarvasdi Gruecs, Szállásy Pordán, Szarvasdi Vulacs, Fejérvary Gusman. (Jegyzet 48.)

1704 tavaszán ismételten szomorú sorsra jutott Döbrököz, bekövetkezett harmadszori elpusztítása. A labancokkal szövetséges rácok ugyanis mintegy 50 kaposmenti településsel együtt Döbröközt is feldúlták, és teljesen fölégették. Ernest András a herceg tisztartója helyzetfelmérést végzett és az 1704. augusztus 31-i jelentésében többek között a következőket írta Döbrökökről: " Ezen Helet a Ráczságh egészen ell égette, az Embere mindenestül ell Széllyedett □" (Jegyzet 49.)

Döbrököz volt rác lakói elpusztultak vagy elmenekültek. Későbbiekben az Eszterházyak szerették volna e tájon fellendíteni az állattenyésztést és a mezőgazdaságot, ezért 1712-ben szerződést kötöttek Cserénfai István nevű jobbágyukkal Döbrököz fokozatos betelepítésére magyarajkú és katolikus hitű családokkal. A betelepülők főleg Baranyából, Somogyból, Zalából, Vasból és Fejérből jöttek, kiknek leszármazottai napjainkban is megtalálhatók Döbröközön. Ilyen családnevek: Antal, Balázs, Csizmazia, Gerencsér, Gödön, Hencz, Hetesi, Horváth, Juhász, Karsai, Kónya, Kotánczi, Kovács, Kóvágó, Pap, Szabó, Ugron, Tóth, Vadász stb. (Jegyzet 50.) szorgalmas munkájuk alapján Döbrököz hamarosan gyors fejlődésnek indult, különösen a növénytermesztés és az állattenyésztés terén.

Mint láthattuk Döbrököz történetének ez a szűk 20 esztendeje igen eseménydús volt. Már a török hódoltságot is megszenvedték az itt élők. A török uralom idején Döbrököz lakossága teljesen átalakult. A magyar őslakosságot a rác lakosság váltotta fel, akiknek az életmódja, erkölcsi felfogása elegendő volt ahhoz, hogy a várost kipusztuláshoz vezesse. Semmilyen ráhatással nem tudták megfékezni a vármegye illetékesei őket. Okozati tényező volt még a kivetett adó, porció, amit a helybeliek nem tudtak - bár főleg nem akartak - kifizetni.

Össességében ezek az okok elegendőek voltak ahhoz, hogy a környező falvak, városok lakosai fellázadjanak ellenük és megtorolják sérelmeiket a döbröközi rácságon. Ez pedig véres pusztítássá fajult, amit már visszafordítani nem lehetett.

Jegyzetek

1. Döbröközi Polgármesteri Hivatal 1996-os népességi adatai.
  2. Magyarország története, Akadémia Kiadó Budapest 1988. - 1430-1435.p.
  3. Magyarország története - említett mű
  4. Gelencsér Gyula: Adalékok Döbrököz történetéhez a török hódoltság korából (1544-1686)
/Továbbiakban Adalékok/ - 20-22.p.
  5. Gelencsér: Adalékok 38.p.
  6. Holub József: Az Újjáépítés megindulása Tolna megyében a török kiűzése után 1686-1703-ig,
Tanulmányok Tolna megye történetéből V., Tolna Megyei Tanács Levéltára, Szekszárd 1974.
/Továbbiakban: Újjáépítés/ - 25.p.
-